

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ВИПУСК XXI

Рівне 2015

ББК
83 Л 43
8

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету : Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. XXI / Ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2015. – 155 с.

У збірнику вміщені статті, присвячені ювілею Уласа Самчука та актуальним проблемам української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15954-4426Р від 19.11.2009 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 5 від 28.05.2015 р.)

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, доцент **ЗАХАРЧУК І. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, доцент **ТОМЧУК Л. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, професор **ПОЛЩУК Я. О.** (Київський університет ім. Б.Грінченка)

доктор філологічних наук, професор **КОЧЕРГА С. О.** (Національний університет «Острозька академія»)

доктор філологічних наук, професор **ГНАТЮК М. І.** (Львівський національний університет ім. І.Франка)

Наукові редактори:

кандидат філологічних наук **КРУПКА М.А.**

кандидат філологічних наук **КИРИЛЬЧУК О.М.**

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2015

УДК 821. 161. 2 – 14. 09

ДУХОВНИЙ КОД КНИГИ МИХАЙЛА ОРЕСТА «ДУША І ДОЛЯ»

Автор статті розглядає основну тему поезії Михайла Ореста, переконуючи, що йдеться про філософський мотив божественної сутності людського, адже в художньому світі поета події світової історії та перипетії людської долі залежать від буття духу.

Ключові слова: ліричний герой, історія, лірика.

The author deals with main theme of poetry by Mychailo Orest. He stresses on metaphysical motif of divine essence of humane and proves that events of universal history, peripetia of man's being depend on spirit motion within artistic world of the poet.

Key words: lyrical hero, history, poetry.

Людський дух є тереном для досягнення вічності. Саме тому достеменно важливими є роздуми про нього як про ключ для осягнення істини. Вічність є істиною. Саме на цьому акцентує Михайло Орест, щоразу підносячи людську сутність як явище з надлюдським началом.

До творчості митця зверталися такі науковці, як С. Гординський [2], І. Кошелівець [6], І. Качуровський [4], Н. Кирієнко [5], О. Астаф'єв [1], Яр Славутич [9], М. Ільницький [3], С. Павличко [8] та ін.

Вірш «На озері скрес лід...» ґрунтується на деталізованому описі воскресіння людського духу в образі воскресіння природи. Минає зима – і настає пробудження всього навколишнього світу, яке передається й творчій уяві таких митців, як Михайло Орест. Митці відчувають прилив сил, який вривається у їхні голови разом із почином пори відродження. Тобто, у них спрацьовує установлена формула творення: пробудження доквілля дорівнює пробудженню твору. У декого, навпаки, зимою з'являється більше творчої енергії, яка входить широкими дверима думки у твір. Зимові вечори настають дуже рано, і підсвідомість починає працювати плідно: з'являються нові образи, нові ідеї, нове натхнення... Але Орест, слід нагадати, конфліктує із зимовою порою в моральному плані. Для нього, можна сказати, зима – це пора, повністю позбавлена моралі. Цілком ймовірно, що це може бути пов'язано з чотирирічним перебуванням в ув'язненні. У цей час у таборах ГУЛАГу були нелюдські умови, котрі, як можна сміливо припустити, ускладнювалися зимою. Таким чином, зимова пора могла залишитися в Ореста у тяжких спогадах, й він так і не зміг щось їй протиставити у своїй пам'яті, окрім весни. Вірш починається з фрагмента весняного скресання, яке автор порівнює із явленням діамантів: «На озері скрес лід, Проснувся сафір рік» [7, 42]. Зима видається автору примарою. А примара, як тінь – зникає, коли настає світло. У даному випадку причиною щезання стає світло весни («І привид зими зблід, І в гротах, німий, зник» [7, 42]). Після настання весни з'являється й він – поводитир відродження («Могучий гряде цар / В сіянні вінця й риз» [7, 42]). Він приносить чудову звістку, кажучи, що давно очікує нагоди вручити свою безцінну

нагороду героєві твору. Проте, тільки зараз поведир зумів явитися «І мовить мені: «Дар Тобі я в віках ніс» [7, 42]. Він пояснює, чому не прийшов раніше. Суть полягала в тому, що ліричний герой був наче на випробуваннях, які перетворили його життя на арену бою з недолею. Саме безщастя перешкоджало оприсутненню дару («Та доля неблагих град, / Що їх є мутна суть, / Пробився у твій лад, / Твою обтяжив путь» [7, 42]). Тепер же поведир звільняє дух героя, який стільки часу був поневолений. Він дарує шанс на відродження, що наступає вкупі з ренесансом природи («Однині від пут їх, / Від злоби і їх мсти, / Від кар і страждань всіх / Свобідний еси ти!» [7, 42]). Він просить у героя, аби той встав із колишнього попелу і спалахнув, показавши усім шлях до відродження («Повстань же, як син мій, / І гімном у даль кинь» [7, 42]). А коли мелодія духу відгукнеться у серцях інших, під'яремних недолею, цар дозволяє прийняти найвищий дар – бути серед неба («І радісно пий, пий / Ласкавих висот синь!» [7, 42]).

Віршем «Розкрийтеся, замкнені житла!» починається цикл «Перша сув'язь» збірки Михайла Ореста «Душа і доля». Твір стосується осягнення мудрості, шляху до мудрості, дороги до пізнання. Автор хоче пізнати й осягнути більше, ніж йому дано. Таке прагнення було майже у всіх письменників, які сповідували класичні цінності – вони хотіли рости. Поет просить у людей, аби вони відкрили свої серця та впустили у них живодайне світло. Він закликає відректися від темряви, яка спонукає людські душі йти у хибному напрямку («Розкрийтеся, замкнені житла! / На свято верховного світла» [7, 42]). Автор каже, що між людьми перебував «святий із Ассізі». Мова йде про святого Франциска, який своє життя віддав служінню Богові. Він наближався на максимально доступну відстань до пізнання. Будучи заможним хлопцем, святий роздавав своє майно бідним, показуючи іншим приклад для наслідування. Він лікував хворих від прокази; він, син скупого торговця сукон, помінявся своєю одежею з жебраком; він, побитий та зневажений мешканцями свого міста, не змінив своїх поглядів, а ще дужче увірував в істину; повністю віддавшись служінню Богові, він зумів зібрати навколо себе широченне коло однодумців. Побутують свідчення, що в святого Франциска на тілі виникли ті ж самі рани, які після розп'яття були в Христа. Настанови, які він чув, вривались у життя або з буденщини, або зі снів. Франциск до останнього дня лишався вірним Богу та намагався постановити на путь праведний якнайбільше людей. Він став засновником ордену францисканців, об'єднавши у ньому чимало віруючих. Орест вважає, що люди й самі повинні відчувати світло, схоже на те, яке святий Франциск віддавав своїм ближнім. Усі мусять учути благовоління, яке походить від Вищої Небесної Сили: «Святий із Ассізі в намети дібров / Повз вас, невидимий, пройшов» [7, 42]. Орест прохає, аби і йому в житті було дано прийняти щось тотожне святості. Цікавим є факт, що поет називає пророків «любомудрами» – тобто людьми, які люблять мудрість. Він хоче, щоб любомудри навчили його життю та дали хоча б шанс на реалізацію буттєвої мудрості. Бо через мудрість йде і саме пізнання («О ви, піснетворці, пророки, / І ви, любомудри! В ясне / Прозріння своє, наче в літо високе, / Як учня, введіте мене!» [7, 42-43]).

Поетичний твір «У небо линучи високе...» є за змістово-образною специфікою дуже схожим на вірш «Розкрийтеся, замкнені житла!». У ньому вкотре продемонстровано шлях до ймовірного пізнання, яке може наступити після пробудження духу. Проте, є одна відмінність, яка суттєво відрізняє ці дві поезії: у «Розкрийтеся, замкнені житла!» ліричний герой висловлює прохання, щоб йому полегшили дорогу і дарували скарб мудрості; а в «У небо линучи високе...» змальовано шлях до пізнання та вже безпосереднє отримання скарбу, очікуваного все життя. Вірш «У небо линучи високе...» починається з опису диму, що досягає своїм плавким станом небосхилу («У небо линучи високе, / Кужелиться в долині дим» [7, 43]). Дим спокушає погляд людини, що стежить за навколишнім світом («І мандрівця полонить око / Тремтінням мрійливо-легким» [7, 43]). Навколо людини прекрасні природні пейзажі, які не можуть бути непоміченими. Вони радують око свідомості й око уяви («Зело пахуче, цвіт навколо, / Сріблясті струмені, трава / І на незнанім видноколі / Пойняті миром дерева» [7, 43]). Виявляється, що мандрівником, який спостерігає за шляхом диму до небес, є ліричний герой вірша. Він сам собі формулює каскад запитань, водночас бажаючи, аби вони не постали як риторичні. Він, фактично, роздумує, що ж подарує світові волі («Що принесу під гостелюбний, / В обіймах віт спочилий дах?» [7, 43]). Він визнає, що багато його років були просто недолею, яка не залишила у серці тривкого сліду. Але який і він слід залишив у бутті? Відбувається пошук відповідей («Що полишили роки згубні / І що я сам – по тужних днях» [7, 43]). Він немов сповідається перед світом, роз'яснюючи, як важко йому жилося («Зерно у бурунах потали, / Я знав ганьбу, і глум, і гніт» [7, 43]). Герой вірша зізнається, що недоля вдаряла по його світлому розумі, зачіпаючи таким чином і серце. Йому було подвійно боляче («І бурі лютої топтали / Шолом ума і серця щит» [7, 43]). Та раптом у страждання прорвалася віра у хороше прийдешнє. Вона його, покаліченого лютим світом, почала спроваджувати до свого світильника («Та віра, чудом розбуяла, / Мене вела у тьмі шукань» [7, 43]). І, вивівши з безодні, запалила правдою його вже перевтомлені зіниці («І раптом очі осіяла, / Повита в непорочну рань» [7, 43]). Виникає цілком живе враження, що він чекав цього великого просвітлення довгі дні. Він, радий до неймовірності, визнає, що потрапив у закуток справдешньої віри («Долина ждана і жадана, / Святна і радісно п'янка» [7, 43]). Він відчуває, що от-от одержить дарунок, який не проміняє ні на що на світі («І знаю: дивний дар дістане / Моя натомлена рука» [7, 43]). Герой натхненний вірою, а ще більше усвідомленням того факту, що нарешті зможе полишити у просторі минулого усі накопичені за життя муки. Вони катували його серце і розум, а тепер перетворюються на непотріб («Луну минулого страждання / Я тут, під камінь, покладу» [7, 43]). Після позбавлення титанічного, частково зримого і частково незримого тягаря, він нарешті зможе прийти туди, куди мріяв дістатися увесь земний вік («І в ясності неподоланній / В обітований край ввійду» [7, 43]). І, віднайшовши свою мрію, герой з крильми у душі понесеться до диму, що клубочиться до небес («І, спраглий дружньої гостини, / Піду, окрилений, на дим» [7, 43]). Дим, як і він тепер, буде нестися у

незмірному блаженстві й віддавати свою невидиму і цілощу енергію людству («Що в високості добрі лине – / Із раю в рай, із дому в дім» [7, 43]).

Вірш «Тестамент» є поетичним словом-скеруванням для прийдешніх поколінь мислителів, що сформувався на основі набутого досвіду автора. Філософ хоче показати шлях до правдивої долі, яким сам намагався простувати увесь час. Він відкриває заслону перед однією життєвою правдою, яка стосується людства. Саме людина, на думку автора, стає на суттєвій заваді пізнанню речей; вона, з усіма притаманними їй якостями, здатна зруйнувати духовну глибину добувача небуденних скарбів. Тільки відділившись від людства, можна знайти яскравий проблиск істини («Оподаль від людей, злочинства і пороку / Плекай душевний мир і тишину глибоку» [7, 44]). Тоді, подалі від такої гріховної істоти, якою є людина, можна відкрити вершинні думки. Вони, руйнуючи людські стереотипи, здатні перейти своїм існуванням у вічність («І чисті помисли, постали в тишині, / Надійно проростуть у нетутешні дні» [7, 44]). Перебуваючи у смиренному полоні самотності, можна віднайти багато нових грандіозних думок, які підіймуть на незбагненну висоту свого натхненного читача («В самотній келії впивай, читцю смиренний, / Науку мудрих книг» [7, 44]). Починаючи пізнавати мудрість у чужих книгах, людина поволі доходить до розуміння власної, не підконтрольної розуму. Тоді вона стає мовби понад світом в усвідомленні себе як ключа до осмислення істини («І легкокрилий геній Тебе навідає» [7, 44]). Отримавши людську надприроду, сама людина починає пізнавати та відкривати усе те, що було ніби десь прихованим, а, насправді, завжди було оприсутнене глибоко на дні душі («З ним угадаєш ти / Близькі безмежно нам, невідчутні світи» [7, 44]). Автор звертається до неофіта – першого християнина, таким чином підкреслюючи, що саме він був найближчим до Істини, даної з небес. Після відчуття долі неофіта просять пізнати її об'єктивну властивість («На поклик іволги чоло, о неофіте, / Слухняно піднеси» [7, 44]). Звернувши свій погляд кудись вище, туди, де не сягає людський зір, християнин помітить літо, яке вступає у вічність, і сам зможе бути його ключовою святковою частиною («Справляє вічне літо / Свій сонячний обряд – і зелень верховіть / До вікон горнеться і невимовне снить» [7, 44]).

Вірш «Камінь» є типовим верлібром Михайла Ореста, який у своїх світоглядних гранях передає бачення найголовніших аспектів навколишнього світу. У творі, по суті, розтлумачується хід історії, яка несподівано перетворюється на мить. Тобто, виявляється якісна домінантна картина, яка транскрибується як два ключові буттєві співвідношення: історія-мить та мить-історія. Вони є абсолютно взаємопов'язаними і в процесі майбутнього постають вирішальними чинниками буттєтворення. Можна сміливо заявити, черпаючи думки з осмислення життя, що, фактично, історія знаходиться у миті – у короткочасному спалаху часу – в функційній одиниці свого реального виміру. Відтак, можна стверджувати й протилежне: мить знаходиться в історичному процесі – як у воді, де відбувається заплив – в безпосередній ніші власного творення. Вірш «Камінь» розпочинається з роздумів автора про саме буття, яке виявляється в образі каменя – як своєрідного символу незрушності та

постійності. Автор мислить, жадаючи пізнати, що саме камінь символізує («Я дивлюсь на гранітну могутню брилу: камінь-жертвник? камінь-капище?» [7, 46]). Можна розтлумачити його роздуми про камінь під кутом осмислення історії: а якою ж вона виявляється насправді? Знову ж таки, продовжуючи вірш, Орест у притаманному йому стилі починає говорити метафорами, які можна назвати загадками, що несуть у собі великий масив зримої буттєвої утаємниченості. Він каже, що в процесі роздумів про камінь (про історію) він натрапляє ще на одну глибочену думку, яка стосується надприродного мовчання, що перевтілилось у всі наявні голоси. Тобто, про вершину німотності, яка подарувала мову («І коли я дивлюсь на гранітний могутній камінь, думаю я про Велике Мовчання, ласкаве і сильне – з нього повстали всі голоси у світі» [7, 46]). Іншими словами, автор визначає Велике Мовчання як передвісника, або, можна сказати, навіть творця голосу. Голосу, що промовляє днями і роками, миттю та історією, думкою та почуттями... Автор відчуває, як в одному животворному сплеску гармонії через його ество пронеслася вся буттєва історія («Мить, одна, коротка, блаженна мить – / і через груди мої пронеслися всі віки» [7, 46]). Цей відчайдушний порив в історію закорінився у серці. Він надихав і здіймав творчу уяву на незвідану буденному оку станцію, де виникали величні людські та надлюдські почуття («Та довго ще в душі по миті тій стояв аромат почувань божественних: легкості, ніжності» [7, 46]). Увесь навколишній світ після воскресіння думки стає схожим на надприродну красу, невластиву людському світовідчуттю («А навколо: трави, дерева і співи птиць» [7, 46]). Починається відчайдушне заглиблення в естетичну духовну палітру, яка стає вже й самою весною («а вгорі: небо предобре, як проліска, синє. Весна!» [7, 46]). Завершуючи поетичний твір, автор говорить таємничими словами, нібито для себе і водночас для всіх. Він каже, що самоосмислення під кутом зору «липи» – як символу буяння природи – є річчю, яка надихає («Як солодко липою думати себе, липою, що росте на гранітній брилі» [7, 46]).

Мудрість поета полягає в тому, аби досконало оволодіти майстерністю передавати свої думки прийдешнім поколінням. Михайло Орест, згуртувавши увесь свій життєвий досвід, намагається відкрити перед людиною споконвічне таїнство, яке стосується віри у вічність. Він вважає, що єдиний сенс людського буття стосується осягнення безсмертя у світлі.

Джерела:

- 1 Астаф'єв О. Лірика української еміграції: еволюція стильових систем / О. Астаф'єв. – К. : Либідь, 1998. – 234 с.
- 2 Гординський С. Чи скоординовано всі координати? / С. Гординський // Сучасність. – 1970. – № 5. – С. 40-49.
- 3 Ільницький М. Українська еміграційна поезія / М. Ільницький. – К. : Український письменник, 1995. – 105 с.
- 4 Качуровський І. Творчість Михайла Ореста / І. Качуровський // Науковий Збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1992. – Т. 15. – С. 147-166.

5 Кирієнко Н. Трагічне світосприйняття в ліриці Михайла Ореста / Н. Кирієнко // Питання літературознавства. Наук. збірник. – Чернівці, 2005. – Вип. 12 (69). – С. 182-188.

6 Кошелівець І. Про Михайла Ореста / І. Кошелівець // Сучасність. – 1963. – № 10. – С. 34-42.

7 Орест М. Держава слова: Вірші та переклади / М. Орест ; упор. та авт. передм. С. Павличко. – К. : Основи, 1995. – 526 с.

8 Павличко С. Михайло Орест, поет лісу / С. Павличко // Орест М. Держава слова: Вірші та переклади / Упор. та авт. передм. С. Павличко. – К. : Основи, 1995. – С. 3-12.

9 Славутич Яр. Мислитель у поезії: Михайло Орест / Яр Славутич // Славутич Яр. Меч і перо : Вибрані дослідження, статті та огляди. – К. : Дніпро, 1992. – С. 290-303.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. *Улас Самчук і українська естетична свідомість*

Тхорук Раїса. Параметри міфологізації художнього світу роману «Темнота» Уласа Самчука	4
Усач Наталія. Часова організація трилогії «Ост» («Морозів хутір», «Темнота», «Втеча від себе») Уласа Самчука.....	18
Хомеча Наталія. Топографія спогаду: діалогія Уласа Самчука «На білому коні», «На коні вороному».....	24

РОЗДІЛ II. *Питання поезики*

Кочерга Світлана. Поезія і/як писанкарство: інтермедіальність художнього світу Оксани Лятуринської.....	38
Кир'янчук Богдан. Герменевтична специфіка літературно-критичного мислення Бруно Шульца	46
Сергійчук Зоряна. Досвід смерті як іманента герменевтики індивіда фентезійного серійного роману про Гаррі Поттера.....	55
Мирончук Інна. Прийом маски та авторська ідентичність у прозі Богдана Бойчука	60

РОЗДІЛ III. *Тексти і контексти*

Захарчук Ірина. Советська ідентичність сталінської доби: соціальні практики, емоційний ресурс та приватний досвід.....	71
Антипчук Надія. Художній світ драматургії Любові Яновської	82
Крупка Мирослава. Модель жіночої соціалізації у повісті Галини Журби «Зорі світ заповідають...».....	89
Кир'янчук Ігор. Духовний код книги Михайла Ореста «Душа і доля».....	102

РОЗДІЛ IV. *Компаративна критика*

Бестюк Ірина. Марш як музичний маркер «імперії мегаломанії» («Марш Радецького» (1932) Йозефа Рота і «Долина май» (1933-1935) Олексія Кундзіча).....	109
Кирильчук Олександр. Образ Іншого у прозі Михайла Коцюбинського.....	117
Іванова Анна. Контактуючи з Іншим: презентація образів інших націй та формування автообразу у романах Людмили Коваленко.....	126

РОЗДІЛ V. *Дидактичні парадигми української літератури*

Романишина Наталія. Методика використання письменницької критики в аналізі невеликого епічного твору (на прикладі творчості Уласа Самчука)...	134
Полюхович Любов. Проблема формування літературних компетентностей школярів (за Борисом Степанишином).....	144
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	154

Наукове видання

*Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

Випуск XXI

Упорядкування
та наукове редагування
*Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА*

Комп'ютерна верстка та макет
Микола ВОЙТОВИЧ

Відповідальний за випуск
Олександр КИРИЛЬЧУК

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету : Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. XXI / Ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2015. – 155 с.

**ББК 83
Л 43
8**

Підписано до друку 10.06.2015 р.
Формат 60x84. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умови, друк. арк. 9,17. Наклад 300 прим. Зам. № 29.

Видавничі роботи:
кафедра української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
33001, м. Рівне, вул. Остафова, 37, каб. 404.

Друкарські роботи:
СПД Войтович М.А.
33001, Рівне, вул. Петра Могили, 28
тел (0362) 63-18-56
Свідоцтво про держреєстрацію:
Серія ВОО № 824666 від 17.07.2003 р.